



بىز دۇچ كەلگەن «دەۋر» لەر

تۇرسۇنبەگ ئىبراھىم تايماس

ئورتاق باشتىن كەچۈرگەن مەلۇم بىر تارىخىي باسقۇچنى كۆرسىتىدۇ. شۇڭا ئىنسانىيەت دۇچ كەلگەن دەۋرلەر، بىزگە ھەم ئورتاق بولسىمۇ، لېكىن بىز دۇچ كەلگەن تارىخىي مەنىدىكى دەۋرنىڭ پۈتۈن ئىنسانىيەتكە ئورتاق بولۇشى ناتايىن. كونا كىتابقا ئېيتقاندا، ئەنئەنەۋىي مەتسەيدى ئەپەندى ئوتتۇرىغا قويغان كەڭ مەنىدىكى ئالتە دەۋر بىز ۋە ئەجدادلىرىمىزغا ئورتاق دېسەكمۇ، بىز دۇچ كەلگەن تارىخىي مەنىدىكى دەۋرلەرنى پۈتۈن ئىنسانىيەتكە ئورتاق دېيەلەيمىز.

گەپنى يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىنكى «كوپىراتسىيەلىشىش»، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» ۋە «ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش»... قاتارلىق پۈتۈن جۇڭگو مىقياسىدا ئون نەچچە يىللاپ ئېلىپ بېرىلغان مىسلىسىز چوڭ سىياسىي ھەرىكەتلەردىن باشلاشقا توغرا كېلىدۇ، لېكىن، بۇ ئاددىي يازمىمىزدا ئۇ مىسلىسىز چوڭ تېمىلارنى پىشقان سىياسىيونلارغا قالدۇرۇپ، پەقەت تۇرمۇشىمىزدا ئومۇمىي تۇس ئالغان ھادىسىلەر ھەققىدىلا پىكىر يۈرگۈزۈمىز.

1. يالتىراق دەۋرى. ئەنئەنەۋىي مەتسەيدى ئەپەندى

دەۋر ھەققىدە سۆزلەشكە توغرا كەلگەندە، ئەنئەنەۋىي مەتسەيدى ئەپەندىنىڭ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنىڭ 2006- يىللىق 3- سانغا بېسىلغان «ئالتۇن دەۋردىن سولياۋ دەۋرگىچە» ناملىق ماقالىسىنى تىلغا ئېلىپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇ. مەزكۇر ماقالىدە ئىنسانىيەت ئورتاق باشتىن كەچۈرگەن تارىخىي دەۋرلەر «ئالتۇن دەۋر»، «كۈمۈش دەۋر»، «تۆمۈر دەۋرى»، «قەھرىمانلىق دەۋرى»، «قارا تۆمۈر دەۋرى» ۋە «سولياۋ دەۋرى» قاتارلىق ئالتە دەۋرگە بۆلۈنگەن ھەمدە قايىل قىلارلىق پاكىت- مۇلاھىزىلەر ئارقىلىق، ئاشۇ ئالتە دەۋرنىڭ بىر- بىرىدىن روشەن پەرقلىنىپ تۇرىدىغان ماھىيەتلىك تەرەپلىرى ئىخچام شەرھەلەنگەن.

تېلىمىزدىكى «دەۋر» ئاتالغۇسى باشقا كۆپلىگەن ئاتالغۇلارغا ئوخشاش كەڭ ۋە تار مەنىلەرگە ئىگە. كەڭ مەنىدىن ئۆزىدىن ئىلگىرىكى ۋە كېيىنكى تارىخىي باسقۇچلاردىن روشەن پەرقلىنىپ تۇرىدىغان، ئىنسانىيەت



پارچە ماقالىدە ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى يېزىپ تۈگىتىش مۇمكىن بولمىغاچقا، «يالتىراق» لىقنىڭ يەنە تۈرلۈك ئىپادىلىرى «يالتىراق دەۋر» نىڭ شاھىتلىرى ئەقىللىق ئوقۇرمەنلەرنىڭ تەپەككۈرىغا قالدۇرۇلدى.

2. قويمىچىلىق دەۋرى. «قويمىچى» دېگەن بۇ سۆز، ئالدىنقى ئەسىرنىڭ 80- يىللىرىنىڭ ئاخىرى، 90- يىللارنىڭ باشلىرىدا تىل ئىستېمالىمىزدا پەيدا بولغان بولۇپ، «ئالدامچىلىق بىلەن شۇغۇللانغۇچى»، «چوڭ ئالدامچى»، «ئالدامچىلىق بىلەن كىشىلەرنى ئوڭدا قويغۇچى» دېگەندەك مەنىلەرگە ئىگە. تەرەققىي قىلغان ئەللەرنىڭ تارىخىنى ۋاراقلىساق بۈگۈنكى تىل ئىستېمالىمىزدىكى «قويمىچى» لارغا تەڭداش بولغان چوڭ ئالدامچىلارنىڭ ئۇلاردا نەچچە ئەسىر بۇرۇنلا مەۋجۇت بولغانلىقىنى بىلەلەيمىز. ئەمما ئاتا- بوۋىلىرىمىز مەيلى شاھاننىم، بۇددىزم ياكى ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلغان دەۋرلەردە بولسۇن، «ئىنسان ياشىغان ھەربىر كۈنى، قىلغان ھەربىر ئىشى ئۈچۈن ھامان ھېساب بەرگۈچىدۇر» دېگەن ئەقىدە- ئېتىقادتا ياشىغاچقا گەرچە شۇ زاماندىمۇ ئالداش- ئالدىنىشلار بولۇپ تۇرغان بولسىمۇ، لېكىن بۇ ئالداش- ئالدىنىشلار بۈگۈنكى «قويمىچىلىق دەۋرى» دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلمىگەن.

بىز دۇچ كەلگەن قويمىچىلىق دەۋرىنىمۇ ئىنسانىيەتنىڭ مەڭگۈلۈك تېمىسى بولمىش ئاشۇ تەرەققىياتنىڭ يەنە بىر خىل ئۈندۈرمىسى، دېسەك ئارتۇق كەتمەس.

ئالدىنقى ئەسىرنىڭ 1980- يىللىرىنىڭ ئاخىرى، 1990- يىللىرىنىڭ باشلىرىدا «XX شىركىتى» دېگەن خاس ئىسىملار پەيدا بولدى. خۇسۇسى كارخانا- شىركەتلەر ئەمدىلەتن قۇرۇلۇپ كەڭ ئاۋام شىركەتلەر توغرىسىدا تېخى ئەتراپلىق چۈشەنچىلەرگە ئىگە بولالمىغان پەيتتە، بەزى پۇرسەتپەرەس ئالدامچىلار «شىركەت» نامىدا ئالدامچىلىقنى باشلىۋەتكەن. كۈنكىرتىراق ئېيتقاندا، «شىركەت» نامىدىكى تامغا- تالونلارنى سومكىسىدا كۆتۈرۈپ يۈرۈپ، ئىسمى بار، جىسمى يوق شىركەتلەرنىڭ تامغىسى ئارقىلىق قۇرۇق توختاملارنى ئىمزالاپ نۇرغۇن كۈلپىكتىپ ۋە شەخسىنى ئوڭدا قويغان. دەسلەپتە كىشىلەر يېڭىدىن پەيدا بولغان بۇ شىركەتلەرنى «XX شىركىتى» دەپ ئاتىغان بولسا، كېيىنچە ئوڭدا قويۇلغان كۈلپىكتىپ ۋە شەخسلەرنىڭ بارغانسېرى كۆپىيىشىگە ئەگىشىپ، بۇ شىركەتلەر «قويمىچى» دېگەن بۇ يېڭى ئاتالغۇنى ئوتتۇرىغا چىقىرىشتى.

قويمىچىلار دەسلەپتە پەيدا بولغاندا، قويمىچىلىق

ماقالىسىدا رەت تەرتىپى بويىچە شەرھلەپ ئۆتكەن ئالتە دەۋرنىڭ ئاخىرقىسى «سولىۋ دەۋرى» بولۇپ، پۈتۈن ئىنسانىيەتكە، جۈملىدىن بىزگىمۇ ئورتاق بولغان بۇ دەۋرنى مېنىڭچە «يالتىراق دەۋرى» دەپ ئاتىساق تېخىمۇ ئوبرازلىق، تېخىمۇ مۇۋاپىق. چۈنكى، تىل ئىستېمالىمىزدا يالتىراق بىلەن سولىۋ مەلۇم پەرقلەرگە ئىگە بولسىمۇ، لېكىن، بىرىنچىدىن ماددىي ئاساسى يەنى خۇرۇچى جەھەتتىن ئېيتقاندا ئىككىلىسى بىر جىسىم؛ ئىككىنچىدىن «سولىۋ» دېيىلگەندە ئىلگىرىكى تىل ئىستېمالىمىزدىكى «پىلاستىماسا» دەپ ئاتالغان جىسىم ۋە ئۇنىڭدىن ئىشلەنگەن بۇيۇملار كۆز ئالدىمىزغا كەلسە، «يالتىراق» دېيىلگەندە ھەم يالتىراق ماددىي بۇيۇملار، ھەم مەنىۋىيەتتىكى «يالتىراق» دەپ سۈپەتلىنىدىغان ساختا نەرسىلەر كۆز ئالدىمىزغا كېلىدۇ. ئۆزى يالتىراپ تۇرىدىغان، قارىماققا سۈزۈك كۆرۈنىدىغان، باھاسى ئەرزان، ئەمما ئاسان كاردىن چىقىدىغان ۋە ئادەم ئورگانىزمىغا زىيانلىق بولغان ساختا نەرسىلەر ئۈزۈكسىز كۆپىيىۋاتقان بۈگۈنكى دەۋردە «سولىۋ» دېگەن سۆزدىن كۆرە «يالتىراق» دېگەن سۆز بىلەن سۈپەتلەنسە تېخىمۇ مۇۋاپىق بولۇشى مۇمكىن.

ئەگە قارىساق يالتىراق بۇيۇملار كۆزىمىزگە چىلىقىدۇ. بۇنى ئاز دەپ ئازراقلا شامال چىقىپ قالسا، مەيلى شەھەر كوچىلىرى، مەيلى يېزىلاردا بولسۇن، يالتىراق خالتا، يالتىراق يوپۇق دېگەندەك نەرسىلەر گويى «مېنى كۆر!» دېگەندەك كۆز ئالدىمىزدا ئۇچۇپ يۈرىدۇ. ماگىزىن ۋە كوچا- كويىلاردىن نەرسە- كېرەك سېتىۋالسا، ئاددىيسى بىر كويۇق نان، بەش مولۇق گازىردىن تارتىپ قىممەت باھالىق كىيىم- كېچەكلەرگىچە يالتىراق خالتىلارغا قاچىلىنىدۇ.

يېزىلاردىكى ئەھۋال بۇنىڭدىنمۇ ئېغىر بولۇپ، دەسلەپتە يالتىراق يوپۇق يېپىپ زىرائەت تېرىش كېۋەز بىلەنلا چەكلەنگەن بولسا، كېيىنچە بۇغداي- قوناق قاتارلىق ھەممىلا زىرائەتكە كېڭەيتىلدى. كۆكتاتلار ئۈچۈن ياسالغان پارنىكلارنى قوشساق، يېزىلاردا يالتىراقسىز بىرەر پارچىمۇ ئېتىز قالمىدى، دېيىشكە بولىدۇ.

ئۇستاز ئەدەب ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر ئەپەندى «ياخشى» ناملىق مەشھۇر غەزىلىدە «كېرەككەس يالتىراق شۆھرەت بىلەن مەستانە غاپىلار» دەپ يازغىنىدەك، مەنىۋىيەتتىكى يالتىراقلىق ئالدى بىلەن شۆھرەتپەرەسلىكتە ئىپادىلىنىدۇ. ئاندىن ھەشەمەتچىلىك، مەنپەئەچىلىك، ھوقۇقپەرەسلىك ۋە خۇشامەتچىلىكلەر... دە نامايان بولىدۇ. ۋاھالەنكى، بىر

ھۆججەتكە ئاساسەن نېرى- بېرى سەۋەب كۆرسەتمەي پۇلنى تولۇق قايتۇرۇپ بەردى. كىشىلەر 10 مىڭ كوي پۇلنى بىر ئاي قويسا، 13 مىڭ كوي بولۇپ قولغا قايتىپ كېلىۋاتقانلىقىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەندىن كېيىن، ئىشەنچسى ھەسسىلەپ ئېشىپ، پۇل قويدىغانلار كۈندىن- كۈنگە كۆپىدى. ھۆكۈمەتتىن مائاش ئالىدىغان ئىشچى- خىزمەتچىلەر، ھال- كۈنى قەدىر ئەھۋال بولغان تىجارەتچىلەرلا ئەھەس، ھەركۈنى تونۇرغا بېشىنى نەچچە قېتىم تىقىپ بىر ناننى 5 مودىن ساتىدىغان ناۋايىلار، قىشنى- يېزىن تالادا ئولتۇرۇپ ئاياغ ياماپ، بىر قېتىمدا ئاران بىر- ئىككى كويدىن پۇل تاپىدىغان موزدۇزلار، ھەتتا پەرزەنتلىرىنى ئالىي مەكتەپلەردە ئوقۇتۇش ئۈچۈن ئۆي- جايلىرىنى سېتىپ پۇل يىغقان تۇل خوتۇنلارمۇ 10 مىڭ كوي پۇلنى 13 مىڭ كوي قىلىش ئۈچۈن، ھېلىقى «قويمىچى» نىڭ ئۆيىگە بەس- بەستە قاتراشتى. بىرنەچچە يىل ئىچىدە ئەھۋال شۇ دەرىجىگە بېرىپ يەتتىكى، پۇل قويدىغانلارنىڭ كۆپلۈكىدىن، ئۇ ئايالنىڭ خورىكى ئۆسۈپ، ئاز پۇلنى ئالمايدىغان، پۇلنى كۆپرەك ئەكەلگەن ھالەتتەمۇ نېزىقاپ تەستە ئالىدىغان يەرگە يەتتى. شۇڭا ئۇنىڭغا پۇل بېرىدىغانلار نۇرغۇن سوۋغا- سالام بىلەن كىرىشكە ئادەتلەندى.

ناھىيەلىك خەلق بانكىسى بانكىدا پۇل ئامانەت قويدىغانلارنىڭ كۆرۈنەرلىك ئازىيىپ كېتىۋاتقانلىقىغا، ئەكسىچە نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ بۇرۇن قوينغان ئامانەت پۇللىرىنىمۇ ئېلىۋېلىپ، ھېلىقى ئايالنىڭ ئۆيىگە قاتراۋاتقانلىقىغا دىققەت قىلىپ، ئەھۋالنى ناھىيە رەھبەرلىرىگە ئىنكاس قىلغان بولسىمۇ، دېگەندەك ئېتىبارغا ئېرىشەلمىدى. ئاۋام ئارىسىدا بىر قىسىم ناھىيە رەھبەرلىرىنىڭمۇ پۇل قوينغانلىقى ئاشكارىلانغاندىن كېيىن، شۇ كەمگىچە گۇمانىي قاراشتا بولۇپ، تېخى پۇل قويۇش سېپىگە قوشۇلماي كەلگەنلەرمۇ سەپكە خاتىرجەم قوشۇلۇپ، يانچۇقىدا پۇلى يوقلار ئۇرۇق- تۇغقانلىرىدىن قەرز ئېلىپ پۇل قويدىغان ۋەزىيەت شەكىللەندى.

قويمىچىلارغا پۇل قويغۇچىلار شىددەت بىلەن كۆيىپ، كارخانا، ئىدارە- ئورگانلارنىڭ بوغالتىر- كاسسىرلىرىمۇ بۇ «سەپكە» قېتىلىپ، كوللېكتىپ ھەم ھۆكۈمەت ھېسابىدىكى پۇللارنى مەخپىي ئاجرىتىپ، مىليون- مىليونلاپ قويمىچىغا قويغانلىقتىن، بەزى ئورۇنلاردا ئىقتىسادىي كىرىزىس كۆرۈلۈپ، ئەھۋال ھەل قىلمىسا بولمايدىغان خەتەرلىك باسقۇچقا يەتتى. قويمىچىلار دەسلەپتە پۇل ئىگىلىرى «پۇل لازىم بولۇپ قالدى» دەپ

ئۇسۇلنىڭ تۈرى ئاز، ئاددىي، سان جەھەتتىمۇ ساناقلىقلا ئىدى، لېكىن 10 يىلغا يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە چوڭ شەھەرلەردىن ناھىيە بازارلىرىغىچە ھەممىلا يەردە «قويمىچىلار» پەيدا بولدى. ئۇلار چارە- ئۇسۇللىرىنى تېز «ئىسلاھ» قىلىش بىلەن بىرگە، «كەسپىي بىلىمى» نى پۇختىلاپ كېڭەيتتى. ھەتتا پۇل مۇئامىلە ساھەسىگە بىۋاسىتە بۆسۈپ كىرىپ، دۆلەت ئىلكىدىكى بانكىلارغا خىرىس قىلدى. باشقىلىرىنى قويۇپ، كەمىنە موئەللىپنىڭ ئانا يۇرتى بولغان تەكلىماكان گىرۋىكىدىكى نوپۇسى 200 مىڭ بولغان بىر ناھىيە بازىرىدا يۈز بەرگەن قويمىچىلىقنىڭ مىساللىرىمۇ يېتەرلىك.

ئالدىنقى ئەسىرنىڭ 90- يىللىرىنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى بويىچە قاتنىشى قولايىسىز، چەت- ياقا بۇ ناھىيەدە، ئاۋۋال بىر ئايال يۇقىرى ئۆسۈم بېرىشكە قىزىقتۇرۇش ئارقىلىق خىزمەتداشلىرى ۋە تونۇش- بىلىشلىرى ئارىسىدا مەبلەغ يىغىشقا باشلىدى. يەنى 30% لىك يۇقىرى ئۆسۈمنى يەھچۈك قىلىپ، «قارماق» نى ئەتراپقا كۆپلەپ تاشلىدى. دەسلەپتە سىناپ بېقىش پوزىتسىيەسىدە بولغانلار 10 مىڭ كوي پۇل ئېلىپ كىرسە، 3000 كويىنى ئۆسۈم ئورنىدا قولغا نەق تۇتقۇزۇپ، 10 مىڭ كويغا ھۆججەت يېزىپ بەردى. كىشىلەر پۇلنىڭ دىرى قىلچە كەمەلەپ كەتمىگەن ئەھۋال ئاستىدىمۇ، نەچچە مىڭ كويلاپ نەق ئۆسۈمگە ئېرىشىۋاتقانلىقىغا گول بولۇپ، تۇشمۇ تۇشتىن بانكىدىكى پۇللىرىنى ئېلىپ ئۇنىڭغا مەبلەغ قوشۇشتى. ئارىدىن بەزى سەزگۈر كىشىلەر قايقانغا دەسسەپ سېلىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن، ئۇنىڭدىن يىغىلغان مەبلەغنى نەگە ئىشلىتىدىغانلىقىنى تىڭتىڭلىغان بولسىمۇ، «بۇ دېگەن سودىدىكى مەخپىيەتلىك، ئاشكارىلاشقا بولمايدۇ» دېگەن جاۋابقا ئېرىشتى. ئاستىرتتىن كۆزىتىپ يۈرگەنلەر ئۇنىڭ ھەپتە- ئون كۈندە بىر قېتىم چوڭ سومكىنى ئۆشنىسىگە ئارتىپ، «ساقچى» نىڭ ھەمراھلىقىدا ۋىلايەت مەركىزىگە بارىدىغانلىقىنى بايقاپ، ئارقىسىدىن بېرىپمۇ بېقىشتى. ئەمما ئۇ ئەگەشكۈچىلەر كىرەلمەيدىغان ئەڭ ئېسىل بىنالارغا كىرىپ غايىب بولدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ئىشلىرى تېخىمۇ سىرلىقلىشىپ، كىشىلەر ئارىسىدا «ئۇ شېنچېندىكى بىر چوڭ شىركەتنىڭ خوجايىنى بىلەن شېرىكلىشىپ تىجارەت قىلىۋېتىپتۇ...» دېگەندەك سۆز- چۆچەكلەر پەيدا بولدى.

دەسلەپكى بىر- ئىككى يىلدا ئۇ كىشىلەرنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشىش ئۈچۈن، مەبلەغ قوشقانلار پۇل لازىم بولۇپ قالغانلىقىنى ئېيتىپ قايتۇرۇۋېلىشقا كىرسە،

بىر قېتىمدا پۈتتىغان ئاددىي ئىشنى تۇتامى يوق سەۋەبلەر بىلەن نەچچە ھەپتە، نەچچە ئاي ئارقىغا سوزۇشلىرىغىچە بولغان شەكلى تۈرلۈك بولسىمۇ، ماھىيەتتە كىشىلەرگە ماددىي ۋە مەنىۋى زىيان يەتكۈزىدىغان قىلمىشلارنىڭ ھەممىسىنى بىر خىل «قويمىچىلىق» دېيىشكە بولىدۇ.

3. ئېلان دەۋرى. ئېلان ئەسلىدە ئۇقتۇرۇش مەنىسىدىكى ئۇقۇم. قەدىمدىن تارتىپ ھاكىمىيەت ئورگانلىرى پۇقرالار ۋاقىپلىنىشقا تېگىشلىك ئىشلاردا ئېلاننى بىرخىل ۋاستە قىلىپ كەلگەن ئىدى، لېكىن بۈگۈنكى دەۋرگە كەلگەندە، ئۇنىڭ ئەسلىدىكى خاراكتېرى يوقىلىپ، مال سېتىشتىكى خاس ۋاستىگە ئايلىنىپ كەتتى. زاۋۇت-كارخانىلار، شىركەتلەر، خۇسۇسىي تىجارەتچىلەر، ھەقىقىي دېگەندە خوجايىنلار مالىنىڭ سۈپىتى بىلەن كۆكلىشى لازىم ئىدى. خوجايىنلارنىڭ دادىلىرىدىن بىلىمىزكى، قايسى مالغا كۆپرەك ئېلان بېرىلسە، خېرىدارلار شۇنى كۆپرەك سېتىۋالىدىكەن. ئەكسىچە، مال سۈپىتى ياخشى بولسىمۇ، ئېلان بېرىلمەسە، ئۇنداق ماللارنى توپا باسىدىكەن. مانا بۇ بىز دۇچ كەلگەن «ئېلان دەۋرى» نىڭ يالدامىسى.

ئېلاننىڭ ئەۋج ئېلىشىغا كەلسەك، ئۇنى زامانىۋىلىشىش، يەر شارلىشىش دولقۇنىنىڭ مەھسۇلى دېيىشكە توغرا كېلىدۇ. چۈنكى، نۆۋەتتىكى ئېلانلاردا مىللىي خاسلىق ئەكس ئېتىپ تۇرسىمۇ، بۇ خىل خاسلىق تامامەن بۈگۈنكى دەۋرنىڭ مەھسۇلى بولۇپ، «ئاقماق ساتا، زورلاپ ساتا» دېگەن ماقالىنى ئېسىمىزگە سالىدۇ. ئەجدادلىرىمىز مەيلى سودا، مەيلى باشقا ئىشلاردا بولسۇن، «ياغاچ قازاندا بىرلا قېتىم ئاش پىشىدۇ» دېگەن ئەقىدىگە ئەمەل قىلىپ، ساختىپىزلىك، ساپساقچىلىق، كۆز بويىماچىلىقلاردىن يىراق تۇرۇپ، ھالال، دۇرۇس ياشاشقا ئادەتلەنگەن. جۈملىدىن، سودا-تىجارەت ئىشلىرىدا، قۇرۇق پىستاندىن ئوت چىقىرىپ ئەمەس، بەلكى مالىنىڭ سۈپىتى بىلەن جاھاندارچىلىق قىلغان. بەزى ئائىلىلەردە ئەتۋارلىنىپ ساقلىنىپ كېلىنىۋاتقان گىلەم، جۈمبۈل، ئاپتۇۋا-چىلاپچا، تون-يەكتەك، قاپارتما نەقىشلىك كات ساندۇق، ساپال چىراغ، چورۇق... قاتارلىق قەدىمىي بۇيۇملارنىڭ زامان-زامانلارنىڭ رەھىمسىز سىناقلىرىغا بەرداشلىق بېرىپ، ھېلىمە پىتىدىن چۈشەي تۇرۇشى، يوقىرىقى پىكىرىمىزنى دەلىللەپ تۇرۇپتۇ. دېمەك، ئېلان ئەسلىدە بىزنىڭ مىللىي ئەنئەنىمىزدە بولمىغان، بۈگۈنكى زاماندا پەيدا بولغان بىرخىل يېڭى ھادىسە، بۇ يېڭى ھادىسە تۇرمۇشىمىزغا ماددىي، مەنىۋى جەھەتتىن تەسىر كۆرسەتمەكتە.

بارسا، ھۆججەتكە ئاساسەن پۇلنى قاينۇرغان بولسا، كېيىن ھەرخىل باھانە-سەۋەبلەر بىلەن ئۆسۈمنى بېرىپلا دىرنى قاينۇرمىدى. دەسلىپدە سوۋغا-سالام بىلەن پۇل قويغانلار، مانا ئەمدى سوۋغا-سالام بىلەنمۇ پۇللىرىنى قاينۇرۇۋالماي، جىددىيەشتى. نەچچە ئاي، ھەتتا نەچچە يىلغىچە پۇلنىڭ دىرنى قاينۇرۇۋالالمىغان پۇل قويغۇچىلار قويمىچىلارنىڭ ئۆيلىرىگە كىرىپ، گىلەم-پىلەم، ماشىنا-موتو ھەتتا ئۆي-زېمىنلىرىنى تارتىۋېلىشقا باشلىدى. ۋىلايەت مەخسۇس خىزمەت گورۇپپىسى ئەۋەتىپ، ئاۋۋال تىزىملىك تۇرغۇزۇپ قويمىچىلارنى بىر-بىرلەپ ئېنىقلىدى. ئېنىقلاش ئارقىلىق، قويمىچىلىقنى ھەممىدىن بۇرۇن باشلىغۇچىنىڭ يىققان ئومۇمىي مەبلەغى 72 مىليونغا يەتكەنلىكى ئايان بولدى. ئۇنىڭ بىر ئېغىز ئۆيى پۇل قويغۇچىلار ئېلىپ كەلگەن سوۋغا-سالاملار بىلەن لىق تولغان بولۇپ، بىرەر قېتىم ئۇچىسىغا ئارتىشقا نۆۋەت تەگمىگەن داڭلىق ماركىلىق ئېسىل كىيىم-كېچەكلەرگە قاراپ، خىزمەت گورۇپپىسىدىكىلەرمۇ ھاڭ-تاڭ قېلىشتى.

قويمىچىلار قولغا ئېلىنىپ قانۇنسىز مەبلەغ توپلاش ۋە ئالدامچىلىق جىنايەتلىرى ئۈچۈن، ئايرىم-ئايرىم ھۆكۈم ئېلان قىلىندى. قانۇنسىز توپلانغان مەبلەغى 72 مىليونغا يەتكەن باش قويمىچىغا ئۆلۈم جازاسى بېرىلىپ ئىككى يىل كېچىكتۈرۈپ ئىجرا قىلىشقا، قالغانلىرىغا جىنايىتىنىڭ ئېغىر-يېنىكلىكىگە قاراپ، 10 يىللىق، 8 يىللىق ۋە ئۇنىڭدىن تۆۋەن قاماق جازاسى بېرىلدى. بۇنىڭ بىلەن گەرچە نەپسى بالا قويمىچىلار جاجىسىنى يېگەن بولسىمۇ، لېكىن كىشىلەرنىڭ قويغان پۇللىرىنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى تېگى يوق ھاڭغا چۈشۈپ كەتتى.

قويمىچىلار گەرچە ئالدىنقى ئەسىردىكى 80-يىللارنىڭ ئاخىرلىرىدا پەيدا بولۇپ، 90-يىللارنىڭ ئاخىرىدا قانۇن توغرىغا چۈشۈپ جاجىسىنى يېگەن بولسىمۇ، لېكىن بىز ياشاۋاتقان جەمئىيەتتىن ئېلىپ ئېيتقاندا، «قويمىچىلىق دەۋرى» تېخى ئاياغلاشقىنى يوق. نۆۋەتتىكى رېئاللىقىمىزدا، قانۇنىي جازادىن قورقۇپ، ئاشكارا قويمىچىلىق قىلىدىغانلار كۆپ بولمىسىمۇ، چىرايلىق ياغلىما سۆزلەر، ۋەدە-قەسەملەر ئارقىلىق كىشىلەرنى ئالداپ، ئىقتىسادىي نەپكە ئېرىشىۋاتقانلارنى يوق دېگىلى بولمايدۇ. ماھىيەتتىن ئېيتقاندا، ئالدامچىلىقنىڭ ھەممىسى قويمىچىلىق كاتېگورىيەسىگە تەۋە. مۇشۇ مەنىدىن ئېيتقاندا، كازاپ تىجارەتچىلەرنىڭ ساختا مالىنى جىڭ كۆرسىتىپ سېتىشىدىن تارتىپ، دوختۇرخانىلارنىڭ ناتوغرا كەسىپى ئىستىلىغىچە، شۇنداقلا دۆلەت ئورگانلىرىدىكى ئىش بېجىرگۈچىلەرنىڭ

دەۋرىمىزنىڭ خاس ئالاھىدىلىكى بولالىشىدا دەۋرىمىزدە ياشاۋاتقان ھەر بىر پۇقرانىڭ تېگىشلىك «تۆھپىسى» بار دېسەك خاتا بولماس. چۈنكى، بىز دۇچ كەلگەن ئېلان دەۋرىنى باشقا بىر دەۋردىكى كىشىلەر بىزگە سوۋغا قىلغان ئەمەس. تېخىمۇ ئوچۇق ئېيتقاندا، ناۋادا مۇشۇ دەۋردە ياشاۋاتقان ھەر بىر ئادەم، مال سېتىۋالغاندا ئېلانغا قاراپ ئەمەس، بەلكى مالنىڭ سۈپىتىگە قاراپ سېتىۋېلىشقا ئادەتلەنگەندە، تېتىقسىز، مەنتىقسىز، يۈزسىز ئېلانلار ھازىرقىدەك يامراپ كەتمىگەن بولاتتى. شۇنىسى ئېنىقكى، ھەرىمىنى نەچچە ئونمىڭ، ھەتتا نەچچە يۈزمىڭ كويغا توختايدىغان قىممەت باھالىق بۇ ئېلانلارنىڭ پۇلىنى قارىماققا ئېلان بەرگەن خوجايىنلار تۈلگەندەك قىلغىنى بىلەن، ئەمەلىيەتتە چىقىملىرىنىڭ ھەممىسى مەھسۇلات باھاسىغا قوشۇۋېتىلىدۇ. دېمەك، ئاۋام بىزار بولۇۋاتقان ئاشۇ ئېلانلارنىڭ پۇلىنىمۇ خېرىدارلار مال ئالغاندا بىلىپ-بىلمەي تۈلۈۋېتىدۇ. دېمەك ئېلان قانچە كۆپ بولسا، ئېلان قىلىنغان مالنىڭ باھاسى شۇنچە ئاشىدۇ. بەزى سەنئەتكارلىرىمىز ئاشۇ تېتىقسىز، مەنتىقسىز، يۈزسىز ئېلانلارنى قامچىلاپ ئۆتكۈر ئېتۇتلارنى سەھنىلەرگە ئېلىپ چىققان بولسىمۇ، لېكىن، بىز كۈلۈشىنىلا بىلىپ، ئېلانغا ئالدىنقى تېخىچە بىلەلمەي كېلىۋاتىمىز. مۇشۇ نۇقتىدىن ئېيتقاندا، بىز دۇچ كەلگەن ئېلان دەۋرىنىڭ خېلى بىر مەزگىلگىچە بازار تېپىشىدا گەپ يوق.

4. كېسەللىك دەۋرى. قايسىبىر زۇرئالدىن: «نۆۋەتتە ھۆسن تۈزەش ئورنى دەپ ئاتىلىۋاتقان پەردازخانلارنىڭ شىددەت بىلەن كۆپىيىشى ۋە ئاياللارنىڭ ئاشۇ پەردازخانلارغا ھارماي قاترىشى نېمىنى چۈشەندۈرىدۇ؟» دېگەن سوئالغا: «بۇ ئەھۋال ئاياللارنىڭ بارغانسېرى سەتلىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى چۈشەندۈرىدۇ، ئۇنداق بولمىغان بولسا، پەردازخانلار ئاۋاتلىشىپ كەتمىگەن بولاتتى» دەپ جاۋاب بېرىلگەن بىر يۇمۇرنى كۆرگىنىم ئېسىمدە. بۇ بىر يۇمۇر بولسىمۇ، ئۇنىڭغا ئاچچىق كىنايە يوشۇرۇنغان. شۇنىڭغا ئوخشاش، نۆۋەتتە تەشۋىقات ۋاسىتىلىرىنى قاپلاپ كەتكەن ئېلانلارنى ئاڭلىغان ئادەم «ھازىر ساغلام ئادەم قالدىمۇ نېمە؟» دېگەن ئويغا كەلمەي قالمايدۇ.

شۇنداق، لوگىكىلىق تەپەككۈر نۇقتىسىدىن ئېيتقاندا، ئەگەر ساغلام كىشىلەر كېسەل كىشىلەردىن كۆپ بولغان بولسا، دورا ئېلانلىرى ھازىرقىدەك بازار تاپالمىغان بولاتتى. يالغۇز بۇلا ئەمەس، كېسەل بولمىغان تەقدىردىمۇ، دوختۇرخانىلارغا كېسەل يوقلاپ بارغان

ئېلانلارنىڭ ماددىي تۇرمۇشىمىزغا بولغان تەسىرىگە كەلسەك، پۈتكۈل جەمئىيەت نۇقتىسىدىن ئېيتقاندا، ئېلانلار ئۇچۇرنى راۋانلاشتۇرۇپ، كىشىلەرنىڭ ئىستېمال پىسخىكىسىنى غىدىقلاپ، سودا-تىجارەتنى ئىلگىرى سۈرۈشكە تۈرتكە بولىدۇ. بۇگۈنكى رېئاللىقتا ياشاۋاتقان مۇتلەق كۆپ ساندىكى كىشىلەر ئېلاندىن بىزار بولۇۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن ناھايىتى كۆپ كارخانا-شىركەتلەرنىڭ تۈرلۈك-تۈمەن مەھسۇلاتلىرى، نۆۋەتتە ئېلان بىلەن بازار تاپماقتا. مۇشۇ مەنىدىن ئېيتقاندا، بازارلارنى جانلاندۇرۇپ سودىنى راۋاجلاندۇرۇشتا، شىركەت-كارخانا ۋە ئۇششاق تىجارەتچىلەرنىڭ بەلگىلىك پايدىغا ئېرىشىشىدە، شۇنداقلا دۆلەت چۈشۈرگەن باج ۋە زېمىننىڭ ئورۇنلىنىشىدا، ئېلاننىڭ رولىغا كۆز يۇمالمايمىز، ئەلۋەتتە. ئەمما ساختا مەھسۇلاتلارنى بولۇشىغا ماختاپ، ساددا خېرىدارلارنى قايىمۇقتۇرۇپ، ساختا مالنى جىڭ مال ئورنىدا سېتىش، خېرىدارلارنى ئىقتىسادىي زىيانغا ئۇچراتماي قالمىدۇ. ئالدىنقى بەتلەردە تىلغا ئېلىپ ئۆتكىنىمىزدەك، نۆۋەتتە ئاۋام ئارىسىدا ئېلاندىن بىزار بولۇش تۇيغۇسىنىڭ كۈچىيىشى، دەل ئەنە شۇ سەۋەبتىندۇر.

ئەمدى ئېلاننىڭ مەنىۋى تەسىرىگە كەلسەك، بۇ تەسىرنى قول بىلەن تۇتقىلى ياكى سان-سېپىرلار ئارقىلىق ئىستاتىستىكىلاپ چىققىلى بولمىسىمۇ، ئۇنىڭ سالماقى ماددىي تەسىردىن ئېشىپ چۈشسە چۈشىدۇكى، ھەرگىز كەم ئەمەس. چۈنكى كوپا-كويىلارغا چىقساق ھەركۈنى كۆزىمىزگە چېلىقىدىغىنىنىڭ تولىسى ئېلان؛ كۆزىمىزنى ئۇنىڭدىن قاجۇرساق ئالدىكىمىلەرنىڭ قولىمىزغا مەجبۇرىي تۇتقۇزۇپ قويدىغىنىمۇ ئېلان؛ ھېرىپ ئۆيگە كىرىپ، بىردەم بولسىمۇ ھاردۇق ئالاي دەپ تېلېۋىزورنى ئاچساق يەنە ئېلان؛ قانالى باشقىغا يۆتكەپ باقساقمۇ ئېلان؛ ئېلانلارنى كۆزىمىز كۆرمىسۇن دەپ كۆزىمىزنى يۇمۇپ، رادىيونى ئاچساق ئېلان؛ ئېلان، ئېلان...

ئېلانلارنىڭ ئاۋامنى بىزار قىلىشىدا ئۇنىڭ خۇددى ۋابادەك يامراپ كېتىۋاتقانلىقى بىلەن بىرگە، تېخىمۇ موھىمى ئۇنىڭ تېتىقسىز، مەنتىقسىز، يۈزسىز... بولۇپ كېتىۋاتقانلىقىدا دېيىش مۇمكىن. ئازراقلا دىققەت قىلغان ئادەم ھېس قىلىدۇكى، كارخانا-شىركەتلەر ئىشلەپچىقارغان تۈرلۈك-تۈمەن مەھسۇلاتلارنىڭ كۈندىن-كۈنگە كۆپىيىپ بېرىشىغا ئەگىشىپ، تىلىمىزدىكى ۋە دىلىمىزدىكى ئىخلاس، ئەقىدە، ساداقەت، دىيانەت... دېگەندەك ئېسىل ئەنئەنىلىرىمىز ئۇنتۇلۇشقا يۈزلىنىۋاتىدۇ.

ئېلانلارنىڭ پۈتكۈل جەمئىيەتكە ۋابادەك يامراپ،

قۇش زۇكىمى... قاتارلىق خىلمۇ خىل خەتەرلىك يۇقۇملۇق كېسەللەر ئۈنۈملۈك تىزگىنلەنگەن بولسىمۇ، لېكىن دۇنيادا تېخىچە داۋاسى تېپىلمايۋاتقان ئەيدىز كېسىلىنىڭ تەھدىتى دەۋرىمىزدە كۈنسېرى جانلانماقتا. ئەيدىز بىلەن يۇقۇملانغۇچىلار سانىنىڭ يىلدىن-يىلغا كۆپىيىشى، بولۇپمۇ ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ جۇڭگو بويىچە ئەيدىز بىلەن يۇقۇملانغانلار سانىدا 2- رەتكە «تەرەققىي قىلىشى»، يوشۇرۇن تەھدىتنىڭ نەقەدەر زور ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ تۇرۇپتۇ.

تۇرمۇشىمىزدا يېڭى-يېڭى كېسەللەرنىڭ پەيدا بولۇپ تۇرۇشىمۇ نۆۋەتتە بىزنىڭ ھەقىقەتەن «كېسەللىك دەۋرى» دە تۇرۇۋاتقانلىقىمىزنى ئىسپاتلاپ تۇرۇپتۇ. «سۆيگۈسىزلىك كېسىلى» ئەنە شۇ يېڭى پەيدا بولغان كېسەللەرنىڭ بىرى بولۇپ، گەرچە مېدىتسىنا ساھەسى جىسمانىي ۋە روھىي ئامىللارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بۇ خىل كېسەللىكنى رەسمىي ئېتىراپ قىلىپ داۋالاش كاتېگورىيەسىگە تېخى كىرگۈزمىگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ نۆۋەتتىكى «ئۇچقاندەك» دەپ تەرىپلىنىدىغان دۇنياۋى تەرەققىياتىنىڭ ھارام تۇغۇندىلىرىنىڭ بىرى ئىكەنلىكىدە گەپ يوق. خەنزۇچە ماتېرىياللاردا «爱无能» (سۆيگۈسىزلىك كېسىلى) دەپ ئاتالغان بۇ خىل كېسەللىك، ئالدىنقى قۇرلاردا تىلغا ئېلىپ ئۆتۈلگەندەك ھەم جىسمانىي ھەم روھىي ئامىللارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، جىسمانىي ئامىل دېگىنىمىزدە مۇھىت ۋە يېمەك-ئىچمەكنىڭ بۇلغىنىشى، دېھقانچىلىق، باغۋەنچىلىك ۋە ئوراپ قاقلاش ئىش ھالقىلىرىدا ئانىلىق ھورمۇن تىپىدىكى دورىلارنىڭ كۆپلەپ ئىشلىتىلىشى نەتىجىسىدە، ئۇرۇقلار چېكىنىپ ئەرلىك ئىقتىدار ئاجىزلىشىدۇ. ئۇيغۇرچە ماتېرىياللاردا ئانچە چېلىقىپ كەتمىسىمۇ، ئىنگىلىزچە ۋە خەنزۇچە ماتېرىياللاردىن نۆۋەتتە چوڭ شەھەرلەردە ئىككى جىنسلىق ئادەملەرنىڭ پەيدا بولۇۋاتقانلىقى، تېخى بۇنى ئاز دەپ، جىنس ئۆزگەرتىش ئوپىراتسىيەسى قىلدۇرۇپ ئايالغا ئۆزگىرىۋاتقان ئاتالمىش «ساھىبجامالار» نىڭ كۆپىيىۋاتقانلىقىنى كۆرىمىز. روشەنكى، بۇ خىل كىشىلەردىكى سۆيگۈ-مۇھەببەتنى ئەلپىساقىتىن بۇيان نورمال ئادەملەر ئارىسىدا داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان تەبىئىي سۆيگۈ-مۇھەببەت بىلەن سېلىشتۇرۇش مۇمكىن ئەمەس.

«سۆيگۈسىزلىك كېسىلى» نىڭ تېخىمۇ مۇھىم بولغان يەنە بىر تەبىرى روھىي ئامىللار بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، بىر جۈملە سۆزگە يىغىنچاقلىغاندا، ئىنساننى ئىنسان قىلىپ تۇرىدىغان چىن سۆيگۈ-مۇھەببەتنىڭ

ھەرقانداق ئادەم، بالىنىستىلاردا يېتىپ كەتكەن كېسەللەرگە، ئامبۇلاتورىيەدە كېسەل كۆرسىتىش ئۈچۈن نۆۋەت ساقلاپ تۇرغان كىشىلەرگە قاراپ، ساغلام ئادەم ھەقىقەتەن ئاز قاپتۇ، دەپ ئويلاپ قالدۇ.

كەمىنە موئەللىپ تەرجىمە قىلغان «ئۇرۇقلارنى قۇتقۇزۇۋالايلى!» سەرلەۋھىلىك بىر ماقالىدە ئىچكىرىدىكى مەلۇم تەتقىقات ئورنى كەلگۈسىنىڭ ئىگىلىرى ھېسابلانغان ئىستۇدېنتلارنىڭ ئۇرۇق سۈپىتىنى تەكشۈرۈپ كۆرۈمەكچى بولۇپ، 387 نەپەر پىدا ئىبنىڭ ئۇرۇقىنى ئېلىپ تەكشۈرگەندە، ئۇلارنىڭ ئۇرۇقىنىڭ لايىقەتسىزلىك نىسبىتى %40 چىققان. مۇنداقچە ئېيتقاندا ھەر 10 ئىستۇدېنتنىڭ تۆتى ئەۋلاد قالدۇرۇش ئىقتىدارىدىن بۇرۇنلا ئايرىلغان. قاتلاممۇ قاتلام بەدەن تەكشۈرۈشلەردىن ۋە تۈرلۈك ئىمتىھانلاردىن ئۆتۈپ ئالىي مەكتەپلەرگە بارغان، ئارزۇسىغا يېتىپ شىجائىتى جۇش ئۇرۇپ تۇرغان بۇ سەرخىل ياشلارنىڭ %40 نىڭ ئۇرۇقى لايىقەتسىز چىقسا، جەمئىيەتتىكى قالغان كىشىلەرنى نېمە دېگۈلۈك!؟

ھەممىمىزنىڭ ئېسىدە بولسا كېرەك، چەكسىز ئۈمىد-ئىشەنچ، مىسلىسىمۇ زور داغدۇغا بىلەن يېڭى ئەسىرگە قەدەم قويۇپ ئانچە ئۇزاق قۇتۇمەي، يەنى 2003-يىلى باھاردا تۇيۇقسىز پەيدا بولغان سارس كېسىلى كىشىلەرنىڭ ھاياتىغا ئېغىر تەھدىت سالىدى. ئۇنىڭدىن 15-20 يىل ئىلگىرى ئاپتونوم رايونىمىز تەۋەسىدە تارقالغان يۇقۇملۇق جىگەر كېسىلى كۆپچىلىكىنىڭ ئېسىدە بولۇشى مۇمكىن: جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ھەممىلا يېرىگە تارقالغان، يۇقۇشى تېز، داۋالاش قىيىن بولغان بۇ كېسەلدە ئاددىي پۇقرالارلا ئەمەس، ھەتتا شۇ چاغدا قۇرۇلغان «قەشقەر ۋىلايەتلىك يۇقۇملۇق جىگەر كېسىلىنىڭ ئالدىنى ئېلىش قوماندانلىق ئىشتابى» نىڭ باش قوماندانى، خەلقپەرۋەر ۋالىي مەرھۇم ئەيسا شاكرمۇ ھاياتىدىن ئايرىلدى. پارتىيە-ھۆكۈمەتنىڭ جىددىي تەدبىر قوللىنىشى، سەھىيە ساھەسىدىكى بارلىق خادىملارنىڭ بىرىنچى سەپكە ئاتلىنىپ، كېچە-كۈندۈز جاپالىق كۈرەش قىلىشى نەتىجىسىدە، بۇ رەھىمسىز يۇقۇملۇق كېسەل تىزگىنلىنىپ، ئۇنىڭ خەلق ئاممىسىنىڭ ھاياتىغا سېلىۋاتقان تەھدىتى تۈگىتىلگەن بولسىمۇ، بىراق يەنىلا نۇرغۇن ئادەم مۇشۇ نەس كېسەلنىڭ دەردىنى تارتتى.

پارتىيە-ھۆكۈمەتنىڭ قەتئىي نىيەتكە كېلىپ، ۋاقتىدا تەدبىر قوللىنىشى، سەھىيە خادىملىرىنىڭ يۈكسەك مەسئۇلىيەتچانلىق بىلەن بەجاندەل تىرىشىشى ئارقىسىدا، خولرا، مىنىنگت، يۇقۇملۇق جىگەر كېسىلى، سارس،

دەيدىغان مەنە چىقمايدۇ. دېمەكچىمەنكى، جەريمانە دۆلەتنىڭ ئالاقىدار قانۇن - نىزاملرى بويىچە ئېلىنىشى، قانۇنىي ئاساسى يوق ئەھۋال ئاستىدا ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ خالىغانچە جەريمانە ئېلىپ، قانۇننىڭ ئىززەت - ھۆرمىتىنى دەپسەندە قىلىدىغان، جۈملىدىن جەريمانە ئېلىش ھوقۇقى يوق ئورگان ۋە شەخسلەرنىڭمۇ ھە دېسىلا جەريمانە ئېلىپ، پۇقرالارنى خالىغانچە قاقتى - سوقتى قىلىدىغان قىلمىشلارغا چەك قويۇلۇشى كېرەك.

2008 - يىلى كۈزدە، پىقىر جەنۇبىي شىنجاڭدىكى مەلۇم بىر ناھىيەنىڭ ئۆلكە يولىدا كېتىۋېتىپ، يول بويىدا كەنت كادىرلىرىنىڭ ئاتالمىش «ئىش ئۈستى نەق ھەيدان يىغىنى» ئۇچىۋاتقانلىقىنى كۆردى. يىغىن يول بويىدىكى كۈزگى بۇغداي تېرىلغان ئېتىزلىقتا ئېچىلىۋاتقان بولۇپ، تۇرۇقىدىن كەنت كادىرلىقى چىقىپ تۇرغان بىر ئادەم قىردا ئولتۇرغان بىر توپ دېھقانغا چىقىلىپ سۆزلەۋاتتى:

— يۇقىرىنىڭ يوليورۇقى كۈزگى بۇغداي تېرىلغۇسىنىڭ سۈپىتىگە چوقۇم كاپالەتلىك قىلىش تۇرسا، مانا ھەممىڭلار كۆرۈپ تۇرۇپسىلەر، X خاننىڭ ئېتىزلىقىغا تىراكتورنىڭ چاقىنىڭ ئىزى چىقىپ قاپتۇ. شۇڭا 200 كوي جەريمانە قويساق، «پۇل يوق» دەۋاتىدۇ. پۇل يوق دەپ كۈزگى بۇغداي تېرىلغۇسىنىڭ سۈپىتىگە دەخلى يەتكۈزسەك، يۇقىرىدىن باھالاپ سېلىشتۇرۇشقا كەلگەندە نېمە دەيمىز؟ شۇڭا قوي ساتامدۇ، قىزى ئالامدۇ، قانداق قىلسا قىلىپ جەريمانىنى چوقۇم نەقلەشتۈرۈشى بۇيرۇغان ئىدۇق. ئۇ ھازىر مەھەللىگە پۇل تېپىپ كەلگىلى كەتتى. قالغانلارغىمۇ ئىبرەت بولسۇن، كىمىنىڭ ئېتىزىغا تىراكتور چاقىنىڭ ئىزى چىقىپ قالسا، ياكى قىر - قانلار تانايقا كەلتۈرۈلۈپ تۇپتۇز سېلىنىپ، ئوت - چۆپلەر پاك - پاكىز ئادالانمىسا، بىزنى جەريمانە ئالدى، دەپ رەنجىمىڭلار! ...

ھايال ئۆتمەي، ئورۇقلۇقىدىن يۈز سۆڭەكلىرى بۇرتۇپ چىققان، قارىداپ كەتكەن جىرايى بىلەن ئاپپاق چىكە چاچلىرى روشەن سېلىشتۇرما ھاسىل قىلغان 50 ياشلار چامىسىدىكى بىر مەزلۇم قىر بىلەن ئۇدۇللاپ كېلىپ، ھېلىقى كەنت كادىرىنىڭ قولىغا پۇرلىشىپ كەتكەن ئىككى يۈز كوي پۇلنى تۇتقۇزدى...

ئاشۇ مىنۇتلاردا كەينى مۇئەللىپنىڭ كالىسىدا ئەكس ئەتكەن ھەققانىي سوئاللار ھېلىمۇ جاۋاب كۈتمەكتە: ئەجەبا تىراكتور بىلەن تېرىلغان ئېتىزلىقتا، تىراكتور چاقىنىڭ ئىزى قالماي، ئايروپىلان ياكى پويىز چاقىنىڭ ئىزى قېلىشى كېرەكمىدى؟ تىراكتور بىلەن تېرىلغان ئېتىزلىقتا تىراكتور چاقىنىڭ ئىزى چىقىپ قاپتۇ، دەپ دېھقاندىن جەريمانە

يوقلىپ، ئۇنىڭ ئورنىنى پايدا - مەنپەئەت، گۇمان، ئىشەنچسىزلىك ۋە باشقا ئەخلاقسىزلىقلارنىڭ ئىگىلىشى، «ساغلام ئادەم» دېگىلى بولمايدىغان بىر تۈركۈم كىشىلەرنى پەيدا قىلدى. ئاشۇ خىلدىكى كىشىلەر «سۆيگۈسىزلىك كېسىلى» گە گىرىپتار بولغان بايقۇشلار بولۇپ، كۆز ئالدىدا بىر ئادەم خەتەرگە يولۇقۇپ ئۆلۈم تەھدىتىگە ئۇچراۋاتسا قىلچە كارى بولمايدىغان؛ ئەل - ۋەتەننىڭ مەنپەئەتىدىن ئۆزىنىڭ شەخسىي مەنپەئەتىنى ئەلا بىلىدىغان؛ قان - قېرىنداشلىرىنى، ھەتتا ئۆزىنى مېڭىبىر جاپا - مۇشەققەتتە بېقىپ چوڭ قىلغان ئاتا - ئانىسىنى ئۆلتۈرۈشنى يانمايدىغان ئاتالمىش «ئىنسان» لارنى كىممۇ ساغلام دېيەلسۇن؟! ئۇلارنىڭ ئاشۇ دەرىجىگە بېرىپ يېتىشىدىكى تۈپكى سەۋەب دەل ئۇلارنىڭ قەلبىدىكى ئىنسانىي سۆيگۈ - مۇھەببەتنىڭ ئۆلگەنلىكىدە بولۇپ، ئۇلارنى ساغلام ئادەم دېگىلى بولمىغان ئىكەن، ئەلۋەتتە كېسەل ئادەم بولغان بولىدۇ. بۇ خىل كېسەللىك بۈگۈنكى دۇنيادا گويىا يۇقۇملۇق كېسەلگە ئوخشاش ھەممىلا يەرگە يامراپ، بىز تىلغا ئالغان «كېسەللىك دەۋرى» نىڭ مەزمۇنلىرىنى تېخىمۇ بېيىتماقتا.

5. جەريمانە دەۋرى. كارخانا - شىركەتلەردە، كان - زاۋۇتلاردا ئىشلەيدىغان ئىشچى - خىزمەتچىلەر كېچىكىپ قالسا ياكى مەسئۇلىيەتسىزلىك قىلىپ مەھسۇلات سۈپىتىگە تەسىر يەتكۈزسە، ئۇلارنىڭ ئىش ھەققىنى موۋاپىق مىقداردا تۇتۇپ قېلىش، يەنى جەريمانە قويۇش، ئىقتىسادىي قانۇنىيەتلەرگە ئۇيغۇن بولغان توغرا تەدبىر. چۈنكى، ئۇلارنىڭ ئىش ھەققى ئۇلار ياراتقان ئىقتىسادىي قىممەتكە قاراپ بەلگىلىنىدىغان بولغاچقا، ئۇلارنىڭ كېچىكىپ قېلىشى ۋە مەسئۇلىيەتسىزلىك قىلىشى مۇقەررەر يوسۇندا ئىقتىسادىي قىممەتكە تەسىر يەتكۈزىدۇ. ئەمما ئىدارە - جەمئىيەتلەردە ئىشلەيدىغان دۆلەت مەمۇرلىرى، مەكتەپ، دوختۇرخانا قاتارلىق كەسپىي ئورۇنلاردا ئىشلەيدىغان كەسپىي خادىملار، جېنىنى ئاران باقىدىغان خۇسۇسىي تىجارەتچىلەر ۋە نامراتلىقتىن قۇتۇلالمايۋاتقان دېھقانلاردىن خالىغانچە ھەسسەلەپ جەريمانە ئېلىش - نۆۋەتتە بىزنىڭ ھەقىقەتەن «جەريمانە دەۋرى» دە تۇرۇۋاتقانلىقىمىزدىن دېرەك بېرىپ تۇرۇپتۇ.

بۇ يەردە شۇنى ئەسكەرتىپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇكى، يۇقىرىقى قۇرلاردىن ھەرگىزمۇ «جەريمانىنى كان - كارخانا، زاۋۇت - شىركەتلەردە ئىشلەيدىغانلاردىن ئېلىش، ئىدارە - جەمئىيەتتىكى دۆلەت مەمۇرلىرى ۋە باشقا كەسپىي ئورگانلاردا ئىشلەيدىغانلاردىن جەريمانە ئالماستىلىق»

ئېلىش، بىچارە دېھقاننى ئوچۇق - ئاشكارا قاقتى - سوقتى قىلغانلىقى بولماي نېمە؟...

يالغۇز بۇلا ئەمەس. ئېتىز - ئېرىق ئىشلىرىنىڭ ھەربىر كۈنكىرىت تۈرلىرىدە، ھەتتا كەنت كادىرلىرى ئۆزى خالىغان ۋاقىتتا قىلىدىغان ئاتالمىش «يوقلما» لارغا كېچىكىپ قالغاندا، بىچارە دېھقان ھامان جەرىمانە تۆلەشتىن قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ. ئەمما دېھقان ياۋاش، بىقۇۋۇل بولغىنى بىلەن روھى مەجرۇھلاردىن ئەمەس. دېھقان ئۆز بېشىغا كەلگەن ئەلەملەرنى ئاچچىق كىنايلىق يۇمۇر قىلىپ تۈزۈپ، دەردىنى چىقىرىشنى بىلىدۇ. جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ مەلۇم بىر ناھىيەسىنىڭ مەلۇم كەنتىدە ئەمەلىيەتتىن ئۆتۈپ كەڭ تارقالغان تۆۋەندىكى يۇمۇرنى بۇنىڭ تىپىك مىسالى دېيىش مۇمكىن:

كەنت كادىرلىرى بىر دېھقاننىڭ ئۆيىگە كېلىپ: — خالاجايىڭ ئۆلچەملىك بولماپتۇ، جەرىمانە تۆلە! — دېگەنكەن. جەرىمانىنى تۆلەۋېرىپ جېنىدىن تويغان دېھقان دەپتۇ:

— ئۈچ ئاينىڭ ئالدىدا كېلىپ «ئېتىزلىقتىكى ئوساڭ چالا بولۇپ قاپتۇ، جەرىمانە!» دەپ ئېلىشتىڭ؛ ئىككى ئاينىڭ ئالدىدا «تېرىغان كېيىنىڭ ئالا بولۇپ قاپتۇ، جەرىمانە!» دەپ ئېلىشتىڭ؛ بىر ئاينىڭ ئالدىدا «موزىيىڭ چوڭىيىپ كالا بولۇپ قاپتۇ، جەرىمانە!» دەپ ئېلىشىۋاتاتتىڭ، مانا ئەمدى «خالاجايىڭ تالادا بولۇپ قاپتۇ، جەرىمانە!» دەپ كېلىشىپسەن. تاينىلىق «ئوغلۇڭنىڭ بىرىنچىسى چوڭىيىپ... بولۇپ قاپتۇ، جەرىمانە!» دەپ ئېلىشىمامسەن!؟

يېڭى ئەسىرگە كىرىشنىڭ ئالدى - كەينىدە، قالايمىقان جەرىمانە قويۇشنى چەكلەش ھەققىدە ئالاقىدار ئورگانلار ئۇقتۇرۇش - بەلگىلىمىلەرنى ئېلان قىلدى. ھەتتا قەشقەر ۋىلايەتلىك مەمۇرىي مەھكىمىنىڭ شۇ چاغدىكى باش ۋالىسى كامىل ئابدۇللا، ۋىلايەت بويىچە چاقىرىلغان 3 دەرىجىلىك كادىرلار يىغىنىدا «كىمكى دېھقاندىن جەرىمانە ئالىدىكەن، ئۇنىڭ قولىنى سۇندۇرۇۋېتىمەن!» دەپ جاكارلىدى. دېھقاندىن ئېلىنىۋاتقان جەرىمانىنىڭ پارتىيە - ھۆكۈمەتنىڭ سىياسىتى بولماستىن، بەلكى يەرلىك ئەمەلدارلار ئۆز ئالدىغا يۈرگۈزۋاتقان يەرلىك سىياسەت ئىكەنلىكىنى چوڭقۇر چۈشەنگەن خەلق شائىرى روزى سايىتمۇ «تۆلىمەڭلار جەرىمانى!» دەپ شېئىر يېزىپ، جاراڭلىق خىتاب قىلدى. ئەمما قانۇن ساۋاتلىرىنى دېگەندەك چۈشىنىپ بولالمايدىغان ئاددىي پۇقرالارنىڭ ساددىلىقىدىن ئۇستىلىق بىلەن پايدىلانغان يەرلىك

ئەمەلدارلار، جەرىمانە ئېلىشنى داۋاملاشتۇرۇۋەردى.

6. رەسمىيەت دەۋرى. «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنىڭ بىرىنچە يىلى ئىلگىرىكى سانغا تەرجىمە قىلىپ بېسىلغان بىر قېلىپتە توندا، كەلگۈسىدىكى كىشىلەرنىڭ دەۋرىمىزنى تەتقىق قىلىپ، «قەغەز قوراللار دەۋرى» دەپ نام بەرگەنلىكى قەيت قىلىنغان بولۇپ، بۇ يەردىكى مەسخىرىلىك مەنىدە ئېيتىلغان «قەغەز قوراللار دەۋرى» ئەمەلىيەتتە «رەسمىيەت دەۋرى» نى كۆرسىتىدۇ. چۈنكى، بۈگۈنكى كۈندە تۇغۇلۇپ نوپۇسقا ئېلىنىشتىن تارتىپ، تاكى ئۆلۈپ گۆرگە كىرگەچە بولغان ئارىلىقتىكى بارلىق ئىشلار رەسمىيەت ئارقىلىق بېجىرىلىدۇ. ۋاھالەنكى، رەسمىيەتلەرنىڭ ھەممىسى قەغەزگە يېزىش - تىزىملاش ئارقىلىق پۈتىدۇ. قاراپ باقىدىغان بولساق، رەسمىيەتلەر بېجىرىلىدىغان مەمۇرىيەت ئورگانلىرىلا ئەمەس، ھەتتا ماددىي مەھسۇلات ئىشلەپچىقىرىشقا تايىنىپ جان باقىدىغان كارخانا - شىركەتلەردىن تارتىپ، سودا - تىجارەت بىلەن جان باقىدىغان ئاشخانا، دۇكانغىچە قۇرۇق رەسمىيەتچىلىكنىڭ ئىپادىسى بولغان ھەرخىل قائىدە - تۈزۈملەر يېزىپ چاپلانغان قەغەزلەر بىلەن تولۇپ كەتكىنىنى؛ كوچا - كويىلاردىكى كومپيۇتېر خانىلاردا ھەرخىل ئانكىت، كىملىك ۋە نوپۇس دەپتەرلىرىنى نەچچە نۇسخىدىن كۆپەيتىپ، قوللىرىغا پاتقۇزالمىي چىقىپ كېتىۋاتقان كىشىلەرنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەيدىغانلىقىنى؛ ئۆيىگە كىرىپ تارتىملىرىنى ئاچساق، نوپۇس دەپتېرى، ئوقۇش پۈتكۈزۈش گۇۋاھنامىسى، ئۇنۋان كىنىشكىسى، داۋالاش، سوغۇرتا ۋە باشقا ھەرخىل كىنىشكىلەرنىڭ سىغىماي قالغانلىقىنى؛ يانچۇقىمىزنى ئاخۇرساق، كىملىك، ئەزالىق كىنىشكىلىرىدىن باشقا، ھەتتا بىر بانكا ئارقا ئارقا بىرىنچە خىل كارتىنى كۆرۈپ، ئۆزىمىزنىڭ قەغەزلەر بىلەن قورشالغان مۇستەھكەم رەسمىيەت تورى ئىچىدە ياشاۋاتقانلىقىمىزنى چوڭقۇر ھېس قىلماي قالمايمىز.

رەسمىيەت دەۋرى يالغۇز بىز ئۇچۇنلا ئەمەس، بەلكى پۈتۈن دۇنيا ئۇچۇنۇم ئورتاق ھادىسە بولۇپ، تەخىرىسىز تەرەققىياتنىڭ تۈرتكىسىدە يېڭى ئىش، يېڭى شەيئىلەر كۆپلەپ مەيدانغا چىقىۋاتقان ۋە ئىش ھالقىلىرى ئۇزۇكىسىز ئىچكىكىلىش كېتىۋاتقان بۈگۈنكى كۈندە، مۇۋاپىق قائىدە - تۈزۈملەر، جۈملىدىن رەسمىيەتلەر بولمىسا، ئىشلار قالايمىقانلىشىپ كېتىدۇ، ھەتتا باشباش تاقلىق، ھۆكۈمەتسىزلىك يامراپ، ئويلىمىغان ئېغىر ئاقىۋەتلەر كېلىپ چىقىشىمۇ مۇمكىن. مۇشۇ مەنىدىن ئېيتقاندا، رەسمىيەتنى بۈگۈنكى مەدەنىي دۇنيانىڭ بىر بەلگىسى

دېيىشكە بولىدۇ.

ئەمما، ھەر دەرىجىلىك ھاكىمىيەت ئورگانلىرى تەرىپىدىن جەمئىيەتنىڭ ئەمەلىي ئېھتىياجىغا ئاساسەن تۈزۈلگەن زۆرۈر رەسمىيەتلەرنى كونكرېت بېجىرىشتە، بەزى ئورۇن ۋە ئايرىم شەخسلەرنىڭ سەۋەنلىكى تۈپەيلىدىن، خۇددى «دوۋىسىنى ئەكەل دېسە، كاللىسىنى كېسىپ كەپتۇ» دېگەندەك بولۇۋاتقان ئىشلار ئاز ئەمەس. قايسى زۇرنالنىڭ قايسى يىللىق سانى ئىكەنلىكى ئېسىمدە قالمىغان بولسىمۇ، بىر نەچچە يىلنىڭ ئالدىدا ئوقۇغان بىر ماقالىدە ئىچكىرى ئۆلكىلەردىكى مەلۇم بىر شەھەردە بىر كادىر پېنسىيەگە چىققاندىن كېيىن، ئاخىرقى ئۆمرىنى ئۆزى تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يېزىسىدا ئورۇق-تۇغقانلىرىنىڭ يېنىدا ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن، شۇ يېزىغا كەتكەن. دەسلەپتە ئۇنىڭ پېنسىيە ماياشى يېزىدىكى ئۆيىنىڭ ئادىرىسى بويىچە ئايىمۇ ئاي ئەۋەتىلىپ تۇرغان بولسىمۇ، كېيىن پېنسىيونېرلارنىڭ ماياشىنى ئەۋەتىشتە، ساقچىخانلارنىڭ ئىسپاتى بولۇش كېرەكلىكى توغرىسىدا بەلگىلىمە چىققاندىن كېيىن، ھېلىقى پېنسىيونېر نەچچە ئايغىچە ماياشىنى ئالالماي، ئاخىرى شەھەرگە ئۆزى كېلىشكە مەجبۇر بولغان. ئەمما ئۇنىڭ ماياشىنى ۋاكالىتەن ئارقىتىدىغان بانكا: «ساقچىخاننىڭ ئىسپاتىنى ئېلىپ كەلمەيسىز» دەپ ماياشىنى بېرىشكە ئۇنىمىغان. پېنسىيونېر، ساقچىخانا مەسئۇلى نەچچە ئايلىق كاماندېروپكىغا چىقىپ كەتكەچكە، ئىسپات خەتكە تامغا باستۇرالمىغانلىقىنى، شۇڭا ئۆزىنىڭ كېملىك ۋە نوپۇس دەپتەرلىرىنى ئېلىپ كەلگەنلىكىنى ئېيتسىمۇ، لېكىن بانكا تەرەپ: «پېنسىيەگە چىققانلار ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىنمۇ، تۇغقانلىرى ئۇنىڭ ماياشىنى ئېلىپ خەجلەۋېرىدىغان بولۇپ قالدى. شۇڭا سىزنىڭ ئۆلۈپ كەتمىگەنلىكىڭىز ھەققىدە ساقچىخاننىڭ ئىسپاتى بولمىسا، ماياشىڭىزنى بېرەلمەيمىز» دېگەن. پېنسىيونېر «مەن ئۆلگەن بولسام، بۇ يەرگە كېلەلمىگەن بولاتتىم. ئالدىڭلارغا كېلىپ گەپ قىلىۋاتقىنىمنىڭ ئۆزى، مېنىڭ تېخى ئۆلمىگەنلىكىمنىڭ ئىسپاتى ئەمەسمۇ؟ كېملىكىڭىز رەسىم بىلەن مېنىڭ تۇرقۇمنى سېلىشتۇرۇپ باقساڭلارلا ئىش پۈتمەمدۇ؟!» دېسىمۇ، بانكا تەرەپ: «رەسمىيەت بويىچە ئىش قىلىساق بولمايدۇ، ساقچىخاننىڭ ئىسپاتى بولمىسا، ماياشىڭىزنى بېرەلمەيمىز» دەپ يەنىلا رەت قىلغان. مانا بۇ بىز دۇچ كەلگەن بۈگۈنكى رەسمىيەت دەۋرىنىڭ ئەڭ يارقىن كۆرۈنۈشلىرىنىڭ بىرى.

مەنتىق جەھەتتىن ئېيتقاندا، بىر ئادەمنىڭ ئۆلمىگەنلىكىگە ئۇنىڭ ئۆزىدىن ئارتۇق ئىسپات بولمايدۇ.

يەنى بىر ئادەمنىڭ نەپىسى تېخى توختىمىغان، يۈرىكى سوقۇۋاتقان بولسا، ئۇ ئۆرە تۇرالمىدىغان ھوشسىز ھالەتتە بولغان نەقدىردىمۇ ھايات ھېسابلىنىدۇ. شۇنداق ئىكەن، ئۆزىنىڭ نوپۇس دەپتىرى ۋە كېملىكىنى كۆتۈرۈپ، ئۆزى مېڭىپ كەلگەن ئادەمنىڭ ھاياتلىقىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن يەنە ساقچىخاننىڭ ئىسپاتىنى تەلەپ قىلىشنىڭ زۆرۈرىيىتى بارمۇ؟ ساقچىخاننىڭ ئىسپاتى ۋاسىتىلىق ئىسپات بولۇپ، ناۋادا ئىسپات يېزىپ تامغا باسقۇچى بىر نەپسانىيەتچى بولسا، ئۇنىڭغا ئاز-تولا پارا بېرىلسا، ئۆلگەن ئادەمنىمۇ ھايات دەپ ئىسپات يېزىپ بېرىشى تامامەن مۇمكىن. بۇ يەردە ئىككى خىل ئىسپات بولۇپ، بىرى قىلچە مۇنازىرە تەلەپ قىلمايدىغان، مەنتىقە يۈزدە-يۈز ئۇيغۇن بولغان بىۋاسىتە ئىسپات. يەنە بىرى ۋاسىتىلىق سۈنئىي ئىسپات. ئەڭ ئەپسۇسلىرى شۇكى، بىز دۇچ كەلگەن بۈگۈنكى رەسمىيەت دەۋرىدە، نەبئىي بولغان بىۋاسىتە ئىسپات ئېتىراپ قىلىنماي، ۋاسىتىلىق سۈنئىي ئىسپات تەلەپ قىلىنىدىغان بولىدۇ.

بىز دۇچ كەلگەن رەسمىيەت دەۋرىنىڭ مىساللىرى بىر نەچچە ئېغىز سۆز بىلەن تۈگمەيدۇ. باشتا تىلغا ئېلىپ ئۆتكىنىمىزدەك، بىر بوۋاق تۇغۇلۇپ نوپۇسقا تىزىلمىغاندىن باشلاپ، تاكى ئۆلۈپ گۆرگە كىرگەچە بولغان ئارىلىقتا قېچىمۇ قۇنۇلغىلى بولمايدىغان سان-ساناقسىز رەسمىيەتلەرنىڭ ئىسكەنجىسى ئىچىدە ياشاشقا مەجبۇر بولغاچقا، قالغان تەپسىلاتلارنى ئوقۇرمەنلەرنىڭ ئۆز ئەمەلىي كەچۈرۈشلىرى ئارقىلىق تېخىمۇ چۇڭقۇر ھېس قىلىپ يېتەلىشىدە گەپ يوق.

7. قەرز دەۋرى. ئىجتىمائىي ھاياتتا ھەرخىل ئىقتىسادىي سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، باشقىلاردىن پۇل قەرز ئېلىپ، كېيىن قايتۇرۇپ بېرىش، ئەلمىساقىتىن بۇيان بار ئىش. ئەمما ئاپتونوم رايونىمىزدەك كەڭ تېررىتورىيەگە ئىگە بىر زېمىندا ياشايدىغان ئىجتىمائىي توپنىڭ، مەيلى دېھقان ياكى دۆلەتنىڭ ئىشچى-خىزمەتچىلىرى بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، مۇتلەق كۆپ قىسمىنىڭ قەرزدار ھالەتتە ياشىشى، شۇ زېمىندىكى كىشىلەر ئۈچۈن «قەرز دەۋرى» دەپ ئاتاش ئارتۇق كەتمەس كېرەك.

بىز دۇچ كەلگەن دەۋرلەرگە «قەرز دەۋرى» نىڭ قوشۇلۇشىدىكى يەنە بىر ئوبيېكتىپ سەۋەب شۇكى، دېھقانلىرىمىز يەر تېرىپ جان بېقىش ئۈچۈن قەرز بولسا، دۆلەتنىڭ مەمۇرىي ۋە كەسىپى خىزمەتچىلىرى ئۆي سېتىۋېلىش ئۈچۈن بانكىلارغا قەرزدار بولۇشتى. ئەسلىپ باقىدىغان بولساق، تېخى 15 يىلنىڭ ئالدىدا دۆلەت

دەۋرى» گە كىرىشىنى مەلۇم مەنئى ئاساس بىلەن تەمىنلىدى. شۇنىڭ بىلەن قەرز دەۋرى بىزگە كەڭ «قۇچاق ئاچتى».

8. مودا دەۋرى. «مودا دەۋرى» دېگەن بۇ ئۇقۇم، بىزگە دەسلەپ دۇنياغا داڭلىق كىنو پىشۋاسى چارلىز چاپلىنىشنىڭ شۇ ناملىق مەشھۇر كومېدىيەلىك فىلىمى ئارقىلىق كىرىپ كەلگەن دېسەك خاتا بولماس.

مودا ئىنسانىيەتكە ئورتاق بولغان مەڭگۈلۈك تېمىلارنىڭ بىرى بولسىمۇ، لېكىن بىر زامان، بىر ماكان ئۈچۈن مودا بولغان نەرسىلەرنىڭ، ئىككىنچى بىر زامان ياكى ماكان ئۈچۈنمۇ مودا بولالىشى ناتايىن. خۇددى ئەينى چاغدا دۇنيا ئۈچۈن ئاساسلىق مودا بولغان سانائەتلىشىشمۇ، كېيىنكى تارىخى تەرەققىياتلار داۋامىدا باشقا مەزمۇندىكى يېڭى مودىلارغا ئورۇن بوشتىپ بېرىشكە مەجبۇر بولغىنىغا ئوخشاش، بىز دۇچ كەلگەن «مودا دەۋرى» مۇ تۈرلۈك تارىخى تەرەققىيات باسقۇچلىرىنىڭ كۈنكېرىت تەسىرى ئاستىدا ئۈزۈكسىز تۈردە مەزمۇن ۋە شەكىل ئۆزگەرتىپ بۈگۈنكى ھالەتكە يەتكەن.

بۈگۈن بىز دۇچ كەلگەن «مودا دەۋرى» نىڭ مەزمۇن ۋە شەكىل جەھەتتىن ئالدىنقى ھەرقانداق دەۋردىكىدىن كۆپ موللاشقانلىقىنى ئېنىق ھېس قىلالايمىز. كىيىم-كېچەك جەھەتتىن ئېيتقاندا، پادىچىلار شىمى ۋە پەش-ئېتەكلىرى سۆزلىنىپ تۇرىدىغان غەرىپچە توي كۆڭلەكلىرىنىڭ خېلى يىللاردىن بۇيان مودا بولۇۋاتقىنى ئاز كېلىپ، يېقىنقى يىللاردىن بۇيان كىندىكى يېپىلمايدىغان قىسقا كۆپىنچە بىلەن زوڭزىيىپ ئولتۇرسا كاسسىنىڭ ئېرىقچىسى مانا مەن دەپ ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان قىسقا ئاغلىق شىملار شەھەر قىزلىرى ئارىسىدا مودا بولۇشقا باشلىدى. چاچنى بىرنەچچە خىل رەڭدە بويلاپ ئالا-بۇلماچ قىلىۋېلىش، بىنالاردا ئىت بېقىش، مۇراسىم مەستانىلىقى... قاتارلىقلار نۆۋەتتە شەھەرلەردە مودا بولۇۋاتقان بولسا، يېزىلاردا بىنا ئۆي قىزغىنلىقى... قاتارلىقلار مودا بولماقتا.

مودا بىرخىل رىتىمدا تەكرارلىنىپ تۇرىدىغان تۇرمۇشتىكى بۇرۇق تۇرمۇشلىقلار نىسبەتەن يېڭىچە تۇيغۇ بەخش ئېتىپ، مودا قوغلاشقۇچىلارغا ئازدۇر-كۆپتۇر مەنئى خۇشاللىق ئېلىپ كېلىدۇ. رىقابەت بىلەن تولغان رەھىمسىز تۇرمۇشتىن خۇشاللىق تاپالمىغانلار، مودا بولۇۋاتقان يېڭى نەرسىلەرگە ئېرىشىش ئارقىلىق، ئۆزلىرىنى باشقىلار تېخى ئېرىشەلمىگەن نەرسىلەرگە ئېرىشكۈچى ھېسابلاپ، مەنئىيەت تۇيغۇسىغا چۆمۈلىدۇ. كاتېگورىيە جەھەتتىن ئېيتقاندىمۇ مودا مەڭگۈ يېڭىلىق كاتېگورىيەسىگە

ئىشچى-خىزمەتچىلىرى دۆلەت بىر تۇتاش سالدۇرغان ئۆيلەردە ھەقسىز دېگۈدەك ئولتۇراتتى. گەرچە يىلدا ياكى ھەر پەسلىدە ئۆي ئىجارىسىنى ماۋاڭلىق تۇتۇۋالسىمۇ، لېكىن بىر ئۆينىڭ ئايلىق ئىجارىسى ئاران نەچچە مو بولۇپ، تىلغا ئېلىپ ئولتۇرغۇچىلىكىمۇ يوق ئىدى. لېكىن ئالدىنقى ئەسىرنىڭ 90-يىللىرىدا يۈز بەرگەن «ئاسىيا پۇل مۇئامىلە كىرىزىسى» نىڭ زىيىنىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن، ئۆي ئىسلاھاتى يولغا قويۇلۇپ، ھۆكۈمەتنىڭ ئەرزان ئىجارىلىق ئۆيلىرى ئومۇميۈزلىك بىكار قىلىنىپ، ئۆيلەر خۇسۇسىيلاشتۇرۇشقا يۈزلەندۈرۈلدى. نەتىجىدە بىر ئايدا ئائىلە بويىچە ئاران نەچچە مىڭ كوي ماۋاڭ ئالدىغان ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ نەچچە يۈزىمىڭ كوي قىممىتىدىكى تاۋار ئۆيلەرنى سېتىۋېلىشقا قۇربى يەتمىگەنلىكتىن، ماۋاڭ كارتىلىرىنى بانكىلارغا رەنىگە قويۇپ قەرز ئېلىپ ئۆي سېتىۋېلىشقا مەجبۇر بولدى. شۇنداق قىلىپ، پەقەت دېھقانلارلا ئەمەس، بەلكى ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭمۇ ھۆتەلەك كۆپ قىسمى بانكىلارغا قەرزدار بولۇپ قالدى.

شەرق بىلەن غەربنىڭ تەبەككۈر ئەندىزىسى ۋە مەدەنىيەت ئەنئەنىسىدىكى قەرزگە بولغان كۆز قارىشىنى مىسال ئالساق، شەرقنىڭ تەبەككۈر ئەندىزىسى ۋە مەدەنىيەت ئەنئەنىسىدە، قەرزدار بولۇشتىن قورقۇش، ئىمكان بار قەرز ئالمايلىق، جاپا-مۇشەققەتكە چىداپ ئۆمۈر بويى تېجەشلىك بولۇپ پۇل يىغىپ، ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا سەرپ قىلىش ياكى ئۇرۇق-ئەۋلادلىرىغا مەراسىم قالدۇرۇش پىسخىكىسى ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلەيدۇ. غەربنىڭ پىسخىكىسى ئەكسىچە بولۇپ، ئىمكانىيەت بولسىلا قەرز ئېلىپ، چەكلىك ۋە قىممەتلىك ھاياتىنى باي-بايىشلىق ئىچىدە خۇشال-خۇرام ئۆتكۈزۈش، ئالدىنقى ئۆمرىدە ئىقتىسادىي ئاساسنى پۇختىلاپ، كېيىنكى ئۆمرىدە قەرز تۆلەش پىسخىكىسى ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلەيدۇ. بۇ خۇددى «ئەتىكى قۇيرۇقتىن بۈگۈنكى ئۆپكە ئەلا» دېگەندەكلا بىر گەپ بولۇپ، بۈگۈنكى جەمئىيەتتە ئەتىكى نېسى «قۇيرۇق» نى كۈتۈۋېرىپ ھېچنېمىگە ئېرىشەلمىگەن كىشىلەر، ئاخىرى «ئۆپكە» بولسىمۇ نەقنى تاللاشقا يۈزلەندى. نەتىجىدە قەرزدار بولۇشتىن قورقۇش پىسخىكىسى ئاستا-ئاستا ئاجىزلىشىپ، ئىمكانىيەت بولسىلا قەرز ئالدىغانلار ئۈزۈكسىز كۆپەيدى. ھەتتا كىشىلەرنىڭ نەزىرىدە «باي»، «زەردار» دەپ قارالغان كىشىلەرمۇ ئىمكانىيەت تاپسىلا بانكىلاردىن كۆپلەپ قەرز ئالدى. بۇ خىل روھىي ھالەت بىز ياشاۋاتقان جەمئىيەتنىڭ «قەرز

سۆز، ئىش - ھەرىكەتلەرنى دورىشى، تەبىئىي تەرەققىيات جەريانىدىكى ئېھتىياجىدىن بولسا، ئەقلى يېتىلىپ بولغان چوڭلارنىڭمۇ دورامچىلىق قىلىشى، كىشىگە ئالدىنقى قۇرلاردا تىلغا ئېلىنغان مایمۇنلارنىڭ «يېلىم چېپىش پاجىئەسى» نى ئىختىيارسىز ئەسلىتىدۇ. فرانسىيە مۇتەپەككۇرى، جەمئىيەت-شۇناس بوردېللىيارىنىڭ: «ھودا... كىشىلەرنى ئەڭ غەلىتە، ئەڭ بىمەنە نەرسىلەرنىڭ ئالاھىدە، ئۆزگىچە بولىدىغانلىقىغا ئىشىنىدۇرۇدۇ. بۇ ھال ئەقلىلىكتىنمۇ غالىب كەلگەن ئەقىلىسىزلىك لوگىكىسى بويىچە بىمەنىلىكنى ئومۇملاشتۇرۇپ كىشىلەرگە تاشلىدۇ» دېگەن سۆزىدىنمۇ يۇقىرىقى مەنە ئېنىق چىقىپ تۇرۇپتۇ.

نۆۋەتتە شەھەر ياشلىرى ئارىسىدا ھودا بولۇۋاتقان ئالا - بولمىچا چاچ قويۇش، كىندىكى يېسىلمايدىغان قىسقا كويتا ۋە كاسسىنىڭ ئېرىقچىسى بىلىنىپ تۇرىدىغان قىسقا ئاغلىق شىم كىيىشلەرنىڭ ھەممىسى تەرەققىياتتا چەككە يېتىپ، قىلغىلى قىلىق تاپالمىغان؛ كىشىلىك ھاياتنى مەنسىز ھېس قىلىپ، قانداقتۇر باشقىچە يېڭى مەنە ئىزدەش ھەلەكچىلىكىدە قالغان؛ ھەتتا ئەلەساقىتىن تەبىئىي قانۇنىيەتلەر بويىچە نورمال داۋاملىشىپ، پۈتكۈل ئىنسانىيەتنىڭ ئەۋلاد قالدۇرۇپ كۆپىيىپ بۈگۈنگىچە يېتىپ كېلىشىگە ھەم ماددىي ھەم مەنىۋى تۈۋرۈك بولۇۋاتقان ئىككى جىنس ئوتتۇرىسىدىكى مۇقەددەس مۇھەببەتكە جەڭ ئېلان قىلىپ، «ھەمجنىسلار موھەببىتى» گە مەپتۇن بولۇۋاتقان غەرب ياشلىرىنى دوراشنىڭ نەتىجىسى ئىكەنلىكى ھېچكىمگە سىر ئەمەس. شۇنىڭ بىلەن بىللە، چاچنى بىرنەچچە خىل رەڭگە ئۆزگەرتىدىغان بويىقلارنىڭ تەركىبىدە زىيانلىق خىمىيەلىك ماددىلارنىڭ بارلىقى، ھەتتا تېرە راكى پەيدا قىلىدىغانلىقى، قىسقا كويتا ۋە قىسقا شىملارنىڭ قارشى تەرەپتە جىنسىي ھەۋەس قوزغاش ئۈچۈن لايىھەلەنگەنلىكى قاتارلىقلارمۇ ھېچكىمگە سىر ئەمەس.

توغرا، ھودا قوغلىشىش قانۇنىغا خىلاپ قىلمىش بولمىچاچقا، چاچنى قانداق بوياش، قانداق كىيىملەرنى كىيىش، قاندىقنى كىيەسلىك، ئەلۋەتتە شەخسلەرنىڭ ئۆز ئىختىيارلىقىدىكى ئىش. ئۇنىڭ ئۈستىگە بىرنەچچە يىل چاچ بويىغانغا زەھەرلىنىپ ئۆلگەن ئادەم يوق. كىندىكىنى ياپالمىدايدىغان قىسقا كويتا ۋە كاسسىنىڭ ئېرىقچىسى بىلىنىپ تۇرىدىغان قىسقا شىم كىيگەن قىزلىرىمىزنىڭ ھەممىسىنىڭ جىنسىي ھەۋەس قوزغاش ئىستىكى بارلىقىمۇ ناتايىن. ئەمما چاچ بويىقىنىڭ زەھەرلىك ئىكەنلىكى، كىندىك ۋە كاسسىنىڭ ئوچۇق قويۇلۇشى، بىزنىڭ

مەنسۇپ بولۇپ، يېڭى نەرسىلەر مەيلى ئىجابىي، مەيلى سەلبىي مەنىلەرگە ئىگە بولۇشتىن قەتئىينەزەر، قىزىقتۇرۇش، جەلپ قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، ھودا قوغلاشقۇچىلاردا ئۆزىنى ئادەتتىكى ئاۋامدىن يۇقىرى تۇرىدىغان ئالاھىدە بىر تەبىئە دەپ قارايدىغان روھىي ھالەت بولىدۇ. شۇڭا «مەلۇم بىرخىل ھودا ئورنى تۆۋەن ئادەملەر ئارىسىدىمۇ ئوھۇملىشىپ كەتكەندە، يۇقىرى مەرتىۋىلىكلەر ئۆزىنىڭ ئالاھىدە ئىجتىمائىي ئورنىنى ساقلاپ قېلىش ۋە داۋاملىق نامايان قىلىش مەقسىتىدە دىققىتىنى باشقا خىل مودىغا ئاغدۇرىدۇ.» [1]

گېزى كېلىپ قالغاچقا، بۇ يەرگە مایمۇن بىلەن مایمۇن ئويناقتۇرۇش ھەققىدىكى بىر ھېكايىنى قىستۇرۇپ ئۆتسەك ئارتۇقلىق قىلماس:

رىۋايەت قىلىنىشىچە، ئەڭ دەسلەپكى مایمۇن ئويناقتۇرۇشلار قوغلاش، سالما تاشلاش قاتارلىق كۆپلىگەن چارە - ئاماللارنى ئىشلىتىپمۇ مایمۇنلارنى تۇتالمىغاندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ ئاجىزلىق نۇقتىسىنى تېپىپ ئاندىن تۇتۇش ئۈچۈن، سەۋرچانلىق بىلەن كۆزىتىپتۇ ۋە ئاخىرى مایمۇنلارنىڭ تەبىئىيەتتە دورامچىلىقتىن ئىبارەت بىر ئاجىزلىقنىڭ بارلىقىنى بايقاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن مایمۇن تۇتقۇچىلار ئەينەك، تاغاق، كۈچلۈك يېلىم قاتارلىق نەرسىلەرنى تەييارلاپ ئورمانلىققا كېلىپ، ئەينەككە قاراپ ئولتۇرۇپ چاچ تاراپ، يۈز - كۆزلىرىگە يېلىم چېپىپتۇ. ئاندىن نەرسە - كېرەكلىرىنى قەستەن قالدۇرۇپ قويۇپ، يوشۇرۇنۇپ مایمۇنلارنى كۆزىتىپ تۇرۇپتۇ. مایمۇنلار كېلىپ ئۇلارنىڭ ھەرىكىتىنى دوراپ، يۈز - كۆزلىرىگە يېلىم چېپىشىپتۇ. ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ، كۈچلۈك يېلىم مایمۇنلارنىڭ كۆزلىرىنى يەمەلەپ قاتۇرۇۋېتىپتۇ. مایمۇنلار يېلىملەرنى ئاجرىتالماي ئاۋارە بولۇۋاتقاندا، مایمۇن تۇتقۇچىلار يوشۇرۇنۇپ تۇرغان جايلىرىدىن چىقىپ، مایمۇنلارنى ئاسانلا تۇتۇۋاپتۇ ۋە تاغلارغا سولاپ ئېلىپ كېتىپ كۆندۈرۈشكە باشلاپتۇ...

بۇ بىر مىسال خاراكىرلىك ھېكايە بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭدا دورامچىلىقنىڭ ماھىيىتى ئىنتايىن ياخشى ئېچىپ بېرىلگەن. گەرچە ئىنسانلار ئۆز ئۆمرىدە نۇرغۇن نەرسىلەرنى دوراش ئارقىلىق ئۈگەنسەمۇ، لېكىن دورامچىلىق پەقەت ئەقلى يېتىلىش باسقۇچىدا تۇرۇۋاتقان بالىلارغا يارىشىدۇ. چۈنكى دوراش ئۈگىنىشنىڭ ئەڭ ئاددىي، ئەڭ ئىپتىدائىي ئۇسۇلى بولۇپ، تېخى ئەقلى تولۇق يېتىلىپ بولالمىغان بالىلارنىڭ چوڭلارنىڭ گەپ -

قوبۇلىدىكەن، ئۇ ھالدا نىجاسەتمۇ ئۆزىنى ئالتۇن دەپ جاكارلاپ، ئېسىل قۇتىلاردىن ئورۇن ئالدىغان ئىش كېلىپ چىقىدۇ.

ھودا مەيلى تارىختا باشقا ئەللەر باشتىن كەچۈرگەن ھودا بولسۇن، مەيلى بىز دۇچ كەلگەن ھودا دەۋرىدىكىسى بولسۇن، دوراھچىلىقتىن ئىبارەت ماھىيىتى ئۆزگەرمىگىنى بىلەن ئۇنىڭ تۇر ۋە شەكىللىرى ئۆزۈكىسىز يېڭىلىنىپ تۇرىدۇ. ھودا ئاخىرلاشمىغان ئىكەن، ھودا دەۋرىمۇ مەڭگۈ ئاخىرلاشمايدۇ. خۇددى، نۆۋەتتە بىز دۇچ كەلگەن «دەۋر»لەرمۇ بىرى ئاخىرلاشسا يەنە بىرى باشلىنىپ، مەڭگۈ دەۋر قىلىپ تۇرىدۇ. كۆنكۈپت ئېيتقاندا، بىلىم دەۋرىنى باشتىن كەچۈرگەنلەر يېڭى دەۋر يارىتىشنىڭ تىزگىنىنى ئۆز قولىدا تۇتۇپ تۇرسا، تېخى بىلىم دەۋرىگە كىرەلمىگەنلەر باشقىلار ياراتقان دەۋرلەرنىڭ ئىشتىراكچىلىرىغا، «خام ماتېرىيالى» غا، ھەتتا قۇربانلىققا ئايلىنىپ كېتىدۇ.

تارىختا كۆپ دىن ئالماشتۇرغان، كۆپ خىل يېزىق قوللانغان، كۆپ خىل مەدەنىيەتلەر بىلەن ئۇچراشقنىمىزغا ئوخشاش، نۆۋەتتىكى رېئاللىقىمىزدىمۇ يۇقىرىدا توختىلىپ ئۆتۈلگەندەك بىرنەچچە خىل دەۋرنى بىرلا ۋاقىتتا تەڭ باشتىن ئۆتكۈزۈۋاتقان بولساقمۇ، ھەقىقىي مەنىدىكى بىلىم دەۋرىگە تېخى كىرەلمىدۇق. ۋاھالەنكى، بىلىم دەۋرىگە كىرمەي تۇرۇپ ھەقىقىي تەرەققىياتتىن سۆز ئېچىش مۇمكىن ئەمەس. گەرچە بۈگۈنكى دۇنيادا بىلىم دەۋرىگە كىرمىگەنلەرمۇ بەزى تەرەققىيات مېۋىلىرىدىن بەھرىمەن بولۇۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن بۇ خىل بەھرىمەن بولغۇچىلار ئالدىنقى بەتلەردە تىلغا ئېلىنغان «ئىشتىراكچى» بولالايدۇكى، ھەرگىزمۇ تەرەققىيات مېۋىلىرىنىڭ ئىختىراجچىلىرى بولالمايدۇ. ئەقەللىي ساۋات شۇكى، «ئىختىراجچى» بولالغانلار كۆڭلى قاچان قايسى خىل مېۋىنى تارتسا شۇنىڭغا بىمالال ئېرىشەلسە، ئىشتىراكچى خېرىدار بولغانلار تەرەققىياتنىڭ كۆڭلى تارتقان مېۋىلىرىگە ئەمەس، بەلكى پەقەت «ئىختىراجچىلار» نىڭ ئېھتىياجىدىن ئېشىپ بازارغا سېلىنغان ئېشىندى مېۋىلەرگىلا ئېرىشەلەيدۇ، خالاس.

ئىزاھ:

[1]، [2] «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى 2008-يىلى 5-

سان، 19-بەت

ئاپتور: مەكىت ناھىيەلىك مەدەنىيەت يادىكارلىقلارنى قوغداش

ئورنىنىڭ پېنسىيونېرى.

ئەقەللىي ئەدەپ-ئەخلاقىمىزغا يات ئىكەنلىكى مۇنازىرە تەلەپ قىلمايدىغان پاكىت. شۇنداق تۇرۇقلۇق، ھودا قوغلىشىدىغان ياشلىرىمىز نېمە ئۈچۈن بۇ پاكىتلارغا پەرۋا قىلمايدۇ؟ سەۋەبى ناھايىتى ئاددىي بولۇپ، ئۇلارنىڭ تېشى پال- پال بولغىنى بىلەن ئىچكى دۇنياسى، مەنئىيىتى قۇيۇرۇق. بۇ ھال كىشىگە مەرھۇم ئالىمىمىز ئابدۇشۈكۈر موھەممەتئىمىننىڭ بىر رۇبائىسىدىكى «قەلبىدە زىننىتى يوقلار ئۈستىگە زىننەت تاقار، كۆزىدە ئىدراكى يوقلار ئۇشۇبۇ زىننەتكە باقار.» دېگەن قۇرلارنى ئەسلىتىدۇ. روشەنكى، بۇ يەردە تىلغا ئېلىنغان «قەلبىدىكى زىننەت» بىلىم ۋە ئاشۇ بىلىم ئاساسىدا ئېلىپ بېرىلىدىغان تەپەككۇرغا قارىتىلغان بولۇپ، باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا، تەپەككۇرغا مەنسۇپ بولغان ئوي- خىياللار ئادەمنىڭ مەنئىيىتىنى بېيىتىپ، نۇرغۇن نەرسىلەرنى بىلىش ئىمكانىيىتىگە ئېرىشتۈرىدۇ. ناۋادا بىر ئادەم ئىشلىتىشكە تېگىشلىك مېخانىكىنى ئىشلىتىپ ئويلىنىمسا، تەپەككۇر قىلمىسا، ئۇ ھالدا ئۇ ئەقلىگە ئەمەس، كۆزىگە ئەگىشىشكە مەجبۇر بولىدۇ. كۆزىگە ئەگەشكەن ئادەم، قىلغان ئىشنىڭ توغرا- خاتالىقىنىڭ ئەكسىچە كۆزىگە نېمە چىرايلىق كۆرۈنەنە شۇنى دورايدۇ. توخۇنىڭ تۈزىنى دورىسىنى ئىجابىي دوراش دەپ ئاتىساق، ئەكسىچە تۈزنىڭ توخۇنى دورىسىنى سەلبىي دوراش دېيىش مۇمكىن. مۇشۇ مەنىدىن ئېيتقاندا، نۆۋەتتە بىر قىسىم ياشلىرىمىز ئارىسىدا ئەۋج ئېلىۋاتقان ھودا قوغلىشىشلار، گويا گۈزەل تۈزنىڭ سولتەك توخۇنى دورىشىغا ئوخشايدۇ. كۆز ئالدىمىزدا كۈندە دېگۈدەك ئۇچراپ تۇرىدىغان رېئال كۆرۈنۈشلەرگە قاراپ باقىدىغان بولساق، مەيلى ئەتەس، مەيلى چىكەن، ھەتتا ئەڭ ئاددىي چىت رەخت بولسىمۇ ئۇزۇن كۆڭلەك كىيىپ يۈرگەن قىزلار خۇددى رەڭگە رەڭ پەيلىرى جۇلالىنىپ تۇرغان چىرايلىق تۈزلەرگە ئوخشىسا، قىسقا ئاغلىق شىم كىيىپ، كۆڭلەكسىز يۈرگەن قىزلىرىمىز بەئەينى قۇيرۇقى يۇڭدۇنۇپىلىگەن سوكال توخۇغىلا ئوخشايدۇ. شۇبەسىزكى، توخۇدىن يۈز ھەسسە چىرايلىق بولغان گۈزەل تۈزنىڭ ئاشۇ سولتەك توخۇنى دورىشى، ئۇچىغا چىققان بىمەنلىكتىن باشقا نەرسە ئەمەس. ئەلىمىساقىتىن بۇيان داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان شۇنداق بىر قانۇنىيەت باركى، ھەرقانداق شەيى، ھەرقانداق بىر ھادىسىگە باھا بېرىشتە، مەلۇم بىر شەخسنىڭ رايى ئەمەس، بەلكى ئەل- ئاۋامنىڭ رايى ئۆلچەم قىلىنىدۇ؛ كۆزىگە چىرايلىق كۆرۈنگىنى ئەمەس، بەلكى ئەقلىگە، مەنىقىگە ئۇيغۇن بولغىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈلىدۇ. ناۋادا بۇ قانۇنىيەت قايرىپ